

Lleure, educació i comunitat

Leisure, education and community

Rosa Romeu,¹ Carles Barba,² Jose Antonio Ruiz³ i Salvador Carrasco⁴

Resum

L'educació en el lleure ens acompanya a Catalunya des de fa més de 40 anys. Aquesta cultura del treball del coneixement en espais comunitaris la trobem al final de la dècada dels setanta des del teixit social organitzat, on es van promoure múltiples iniciatives populars.

L'enfocament comunitari és, sens dubte, una eina carregada de futur, ens ajuda a obviar pràctiques assistencialistes i a substituir-les per altres de regeneratives i preventives. En aquest enfocament d'un treball "amb la comunitat" i sense cap intenció de teoritzar, cal afegir el que deia Josep M. Rueda (1946-1996): "El treball en i amb la comunitat no és una tècnica, és una opció política, ideològica, científicotècnica, que s'executa sense perjudici d'altres opcions, com poden ser les basades i centrades en la prestació administrativa".

Paraules clau: Lleure, educació, comunitat, treball social comunitari.

Per citar l'article: ROMEU, Rosa, BARBA, Carles, RUIZ, Jose Antonio i CARRASCO, Salvador. Lleure, educació i comunitat. *Revista de Treball Social*. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, abril 2018, n. 212, p. 115-130. ISSN 0212-7210.

¹ Diplomada en Treball Social, voluntària i patrona de Fundesplai.

² Pedagóg, patró fundador de Fundesplai i vicepresident (2003-2017).

³ Psicopedagóg, referent de continguts i relacions de Fundesplai.

⁴ Sociòleg, voluntari i patró de Fundesplai.

Abstract

Education for leisure has been present in Catalonia for more than 40 years. We find this culture of work on knowledge within the community at the end of the seventies from organized social community, in which multiple popular initiatives were promoted.

The community approach is -without a doubt- a tool loaded with future. It helps to obviate assistential practices and replace them with other regenerative and preventive measures. In this approach of a work “with the community” and without any intention to theorize, it is necessary to add what Josep M. Rueda (1946-1996) said: “Work in the community is not a technology, it is a political option, ideological, scientific-technical, that is executed without prejudice to other options, such as those based and focused on the administrative provision.

Key words: Leisure, community, community social work.

Introducció

Les aportacions que presentem en aquest article parteixen de la lectura i les reflexions dels números 204 i 205 de la RTS (*Revista de Treball Social*), dedicats al treball social que es realitza amb i per la infància i la joventut, des de diferents enfocaments i camps d'actuació social. Presentem el resultat del debat que la lectura va suscitar entre membres de l'equip tècnic de Fundesplai (Fundació Catalana de l'Esplai), sobre els interessants continguts i pràctiques professionals de les dues publicacions. Hem volgut ampliar la temàtica, donant a conèixer la nostra experiència en el camp de l'educació en el lleure infantil i juvenil.

La Fundació Catalana de l'Esplai té més de quaranta anys d'experiència en l'educació en el lleure dels infants i joves, en espais socialment consolidats com ara els esplais, les colònies, els casals de vacances i les activitats no lectives dels centres escolars (extraescolars, temps del migdia, etc.), moltes de les quals realitzades en municipis i barris desfavorits. Ens hem animat a fer aquesta aportació per fer visible la tasca que es duu a terme, els valors i les polítiques socials que la inspiren. L'objectiu proposat és mostrar com des del lleure es fomenten processos participatius i d'organització de la comunitat, i s'enforteixen el teixit social i l'organització de les comunitats. L'enfocament comunitari és, sens dubte, una eina carregada de futur, ens ajuda a obviar pràctiques assistencialistes i a substituir-les per altres de regeneratives i preventives.

El lleure educatiu, una qüestió de dret

Primer de tot hem de deixar clar que el lleure educatiu és important per al desenvolupament vital de la infància i la joventut, ho diuen estudis recents, però sobretot estem parlant d'un tema de dret recollit a les diferents normes jurídiques com ara l'Estatut d'autonomia i les actuals lleis d'infància i d'educació; també és una qüestió recollida al Pacte per a la infància de Catalunya. Des d'aquesta perspectiva de dret les entitats de lleure viuen com a propi el repte de ser un instrument educatiu i útil per a la construcció dels projectes personals dels infants, dels joves i de les famílies amb què treballen i, alhora, de fer la seva aportació en la construcció d'aquell "altre món possible" penetrat de justícia social, que tingui en compte i presti la deguda atenció als més necessitats.

La igualtat d'oportunitats per a tots els infants i joves hauria de ser un capteniment essencial de país i això comporta un accés universal al lleure educatiu.

S'ha d'evitar la segregació amb plantejaments inclusius. Ens amoïnen especialment els escenaris de segregació creixent que es produeixen en els centres educatius en general, escolars i de lleure, i la proliferació de projectes, iniciatives i polítiques exclusives per a sectors exclosos.

La igualtat d'oportunitats per a tots els infants i joves hauria de ser un capteniment essencial de país i això comporta un accés universal al lleure educatiu

La importància qualitativa i quantitativa del lleure educatiu

Pensem que cal valorar degudament la importància quantitativa i qualitativa del temps de lleure dels infants. Considerem oportú destacar la dimensió quantitativa del temps educatiu "no escolar" en la vida dels infants. Cal recordar que 175 dies escolars són menys de la meitat dels dies de la vida de l'infant en un any i 12 setmanes de vacances escolars representen el 25% del temps d'un any. Amb això el que volem situar és que el temps de dedicació d'un infant a activitats de lleure és elevat i, per tant, el seu impacte també ho serà.

Quant a la dimensió qualitativa, l'infant i el jove també s'eduquen més enllà de l'horari lectiu. Les activitats que desenvolupa fora de l'escola influeixen en el rendiment acadèmic i a la seva vida, per tant, en el debat s'ha de poder parlar d'aquests altres espais educatius. Estudis recents destaquen que les oportunitats educatives en el temps de lleure són decisives en els itineraris vitals dels infants i adolescents, ja que determinades competències, valors i actituds s'adquireixen especialment en el temps d'oci.

Per tot el que hem dit fins ara cal plantejar l'educació com "un ecosistema que va més enllà de l'àmbit estrictament escolar, en què cada element implicat resulta imprescindible per preservar l'homeòstasi de conjunt". És un enunciat teòric que

porta immediatament a constatar el que hem convingut a definir com “la paradoxa de la política educativa”: malgrat la visió anterior, constatem que les polítiques públiques educatives continuen centrades pràcticament en exclusiva en l’escola i en el temps lectiu del curs escolar. Aquest “escolacentrisme” conviu, sorprenentment, amb un relat que pretén posar els infants i els adolescents al centre de l’acció educativa i com a protagonistes del seu procés educatiu. La distància entre els enunciatos teòrics i les pràctiques educatives és gran i la voluntat de canviar o millorar la situació sembla més aviat minoritària.

Les entitats del lleure som conscients de la responsabilitat que tenim en el camp educatiu i ens agrada parlar de la “complementarietat” que se’ns atribueix respecte de l’acció educativa realitzada des de l’escola.

Punts claus del lleure educatiu

Des d’aquestes inquietuds, insistim en alguns punts claus, que demanen una atenció curosa, des del triple relat complementari que se’ns ofereix des de la RTS no fa gaires números: el de la perspectiva dels drets, el de la vulnerabilitat i el de la inserció social dels infants (MARI-KLOSE, 2015).

En el document “Estratègies educatives i prioritats de Fundesplai” debatut recentment pel Consell Assessor de Fundesplai s’apuntaven com a qüestions fonamentals a tenir presents en el disseny de polítiques educatives en el lleure les següents:

- **L’interès superior de l’infant**, recollit a la Convenció Internacional dels Drets, i a l’Estatut de Catalunya, ens obliga especialment a preservar el punt de vista dels infants en els debats educatius i organitzatius i econòmics pel damunt d’altres consideracions.
- **Situar al centre de tot a l’infant i el jove**, com a subjecte de dret, i on la família també tingui un paper protagonista. Necessitem la participació activa dels infants i joves en el procés d’aprenentatge per construir un sistema educatiu on els infants i joves no només participin, sinó que també en formin part.
- **Garantir el desplegament normatiu** pel que fa a l’àmbit del lleure educatiu, tal com marca l’Estatut d’autonomia de Catalunya i la Llei d’educació (LEC).
- **Avançar en un marc educatiu inclusiu que parteixi de la premissa de la igualtat d’oportunitats**, tant en l’educació lectiva, com en l’educació no lectiva. La segregació dels infants per raó d’origen, de context socioeconòmic o de tipus d’escoles és un dels temes més preocupants. És obligada la referència als dos informes recents del Síndic de Greuges (novembre 2016, p. 129-144) sobre aquestes

situacions. La desigualtat i la inclusió en el lleure i les activitats complementàries són un fet que hauria de merèixer més atenció en la mesura que el seu accés depèn de factors socioeconòmics de les famílies. (L'informe del Síndic de Greuges de juny de 2014 sobre el dret al lleure educatiu i a les activitats extraescolars i complementàries era molt clar sobre això.)

- **Projecte educatiu de centre i territorial. Autonomia i coordinació.** L'espai lectiu i el no lectiu han de formar part del projecte educatiu del centre, respondre a criteris d'autonomia, i personalitzats, amb el lideratge i assumpció de més responsabilitats de la direcció, compromís dels equips docents, implicació i participació de les famílies. Ha d'integrar el temps lectiu i no lectiu i fer-ho des d'una perspectiva comunitària i territorial.
- **Desenvolupar una òptima coordinació entre els diferents agents implicats,** tant a l'escola, com fora de l'escola, per tal de garantir una educació integral dels infants i joves, que en definitiva comparteixen els diferents espais d'aprenentatge. Quan parlem de les persones que es dediquen a educar no podem reduir-ho a parlar només de la figura del mestre, per tant, proposem parlar "dels professionals de l'educació".
- **Continuar fomentant els programes formatius i ocupacionals adreçats a joves que han abandonat els estudis,** tenint en compte que n'hi ha molts que es desenvolupen des del món del lleure educatiu i amb una lògica de proporcionar oportunitats continuades en la recomposició dels itineraris vitals dels nois i noies.
- **Universalitzar els serveis educatius destinats als infants de 0 a 3 anys i els serveis d'acompanyament en la criança dels pares i les mares.** El sistema educatiu d'Estònia i el finlandès, per exemple, tenen clar que aquesta franja d'edat també ha de ser una prioritat i una inversió de present i futur per la igualtat d'oportunitats en l'educació dels infants.
- **El temps del migdia, un temps educatiu:** de vegades el temps de migdia només es concep com a temps de "menjar" o de "reparació" de forces per retornar a les classes. S'ha de considerar el temps del migdia com un temps educatiu en què es treballen temes de salut, alimentació, habilitats socials, aprenentatge a través del joc i la sociabilitat, entre d'altres. L'experiència dels qui ens dediquem a garantir educativament el temps del migdia ens diu que un temps necessari per a desenvolupar aquestes funcions és de dues hores i mitja, amb el benentès que segons les edats dels infants pot tenir oscil·lacions que poden anar de les dues a les dues hores i mitja".

Els infants, ciutadans del present

Durant molts segles els infants han estat relegats a ser ciutadans del futur. Les societats els preparaven sempre pensant en un demà, però la Convenció dels Drets de l'Infant, ratificada al nostre país al 1990, va obligar a un canvi en aquesta concepció futurista de la infància i va traslladar el concepte de ciutadania al present. Els articles 12, 13, 14 i 15 de la Convenció ens recorden que els infants tenen dret a expressar la seva opinió, a la llibertat de pensament, de religió, a obtenir la informació que necessitin i sobretot a participar activament de tots aquells àmbits que l'afecten. És des d'aquest marc que, des de Fundesplai, ens hem plantejat que no només calen activitats per als infants, sinó que cal que els infants formin part de les estructures del lleure, que puguin, amb els monitors i monitores, dissenyar, crear, imaginar i en definitiva configurar un temps de lleure que parteixi dels seus interessos i capacitats, i que potenciï les habilitats que són pròpies d'una ciutadania activa amb capacitat transformadora.

Aquesta participació de dret ha d'anar de la mà d'aquest accés universal a totes les educacions que formen part del camí ample de la vida, ja que en aquest camí hi té cabuda l'escola, les extraescolars, els esports, les activitats esportives, culturals, etc., i tots aquests àmbits no haurien de perdre de vista aquesta mirada d'una educació participada.

Fundesplai ha començat a posar fil a l'agulla amb propostes que van des de la creació de consells d'infants als esports, fins a la creació de comissions de menjadors, on els més petits tenen la seva representació, per fer d'aquests espais quelcom més seu.

Els joves, una situació inquietant

Al maig de 2017 va tenir lloc a la ciutat de Barcelona i Madrid el VIII Fòrum Iberoamericà "Haciendo política juntos", que va posar al centre del debat les joventuts avui i els seus reptes de futur. La Lliga Iberoamericana d'Organitzacions de la Societat Civil, promotora d'aquest fòrum (<http://www.ligaiberoamericana.org>) va posar de manifest un seguit de dades inquietants que volem compartir (<http://fundacionesplai.org/foroliga>):

Més d'una quarta part de la població iberoamericana té actualment entre 15 i 29 anys d'edat, estem parlant de més de 150 milions de joves, una joventut més educada i exigent. El 22% d'ells pateixen una total exclusió, ja que no estan integrats, ni en el sector educatiu, ni en el mercat laboral.

Si analitzem l'àmbit de l'educació formal veurem que l'etapa de primària és pràcticament universal i se situa al 94% de matrícules, però el percentatge d'inscrits en l'educació secundària és molt més baix.

dària se situa al 73% al 2012. El més significatiu és que 2 de cada 10 joves, d'entre 20 i 24 anys, no han acabat aquesta etapa educativa, situació que comporta una precarietat laboral i el conseqüent deteriorament del projecte personal de vida. A Espanya l'abandonament escolar a la secundària se situa al 19,4% al 2016, segons dades d'Eurostat. Si parlem de l'àmbit de l'educació no formal, només el 19% dels joves espanyols participa d'aquest àmbit (Informe INJUVE Espanya 2012), per tant la igualtat d'oportunitats en els joves pel que fa a l'educació en el lleure tampoc està garantit.

En relació amb la participació dels joves a la societat hem de dir que el 60% dels joves es mostren clarament distanciat de l'interès i, per descomptat, del compromís amb l'acció sociopolítica, però sí que mostren un interès clar per les xarxes socials que és un nou escenari de participació social. El 78% dels joves accedeix cada dia a les xarxes socials. 1 de cada 3 consulta el mòbil cada 5 minuts. El 38% dels joves espanyols estan disposats a participar en esdeveniments virtuals. El 24% utilitzen gairebé sempre les xarxes socials per animar els altres a la participació.

Quant al món laboral, cal dir que el 43% (73 milions) de la població activa juvenil mundial no té feina o són treballadors que viuen en la pobresa, a Espanya les coses no són gaire diferents: el 46% de la joventut està desocupada (INJUVE Espanya 2012).

Com podem extreure de les dades exposades la situació de la joventut és inquietant, per això des del món del lleure educatiu hem d'encaminar els esforços per donar suport a la joventut, preparant-la, amb un acompanyament adequat, amb programes de mentoria juvenil, de capacitació professional, perquè aquests joves que avui es troben al llindar de la pobresa i la precarietat puguin tenir una nova oportunitat per desenvolupar el seu projecte de vida.

José Félix Tezanos i Verónica Díaz acaben de publicar un interessantíssim informe titulat "La cuestión juvenil. ¿Una generación sin futuro?". Els autors són dos coneguts i prestigiosos sociòlegs, investigadors des de fa anys del tema, des d'angles molts diferents i complementaris. Vet aquí alguns dels molts interrogants amb què interpel·len el lector: els joves han de continuar sent "postergats i oblidats?"; "per què han d'assumir resignadament el paper de perdedors que se'ls ha assignat?"; "quins nous equilibris societaris caldrà cercar?"; "amb quines palanques de pressió?"; "amb quins suports i quines complicitats?"; "amb quin grau de comprensió?".

Els joves espanyols són, avui més que mai, un "subjecte social infrapositionat", per la visió curterterminista que domina en l'economia capitalista actual; per l'atur i l'absència d'oportunitats d'ocupació mínimament dignes. Simplement "han quedat fora" del sistema laboral, són "prescindibles", tenen una situació de "flotabilitat social". Per manca d'elements clau, no queda res. *Han fallat estrepitosament els processos*

Els joves espanyols són, avui més que mai, un "subjecte social infrapositionat", per la visió curterterminista que domina en l'economia capitalista actual; per l'atur i l'absència d'oportunitats d'ocupació mínimament dignes. Simplement "han quedat fora" del sistema laboral, són "prescindibles"

de socialització i d'inserció laboral. En definitiva, “la generació de joves millor preparada, ocupa posicions cada vegada més precàries i exclusògenes”, que propicien massivament desmotivació i apatia. Les joventuts afectades tenen consciència plena de la seva infraposició. La pregunta és: quan i com passaran a l'acció col·lectiva, fins quan es resignaran?

Articulant alternatives des de l'educació en el lleure

Com hem dit, l'educació està distribuïda en molts llocs. No només a l'escola. La vida de l'infant i l'adolescent és a l'aula, però també al menjador i al pati de l'escola, a casa, a l'esplai, al club esportiu i al carrer. Es construeix a la classe amb els mestres i les mestres, i els companys i les companyes, però també amb els pares i les mares, amb l'entrenador o l'entrenadora, amb el monitor i la monitora i amb els amics i les amigues. Els nois i noies aprenen a llegir i a expressar-se, a entendre el funcionament de les coses, a identificar, analitzar i resoldre problemes. També, a conviure i resoldre conflictes, a cooperar i treballar en equip, a expressar i controlar les emocions, a participar i servir a la comunitat, a assumir responsabilitats i a esdevenir més autònoms, a estimar, a divertir-se i a gaudir de la vida. Tot això ho aprenen en l'horari escolar, però també al migdia, a les tardes, als caps de setmana i a les vacances. És en el lleure on sovint es concreta la “personalització educativa” en la mesura en que el factor de decisió voluntària individual té més pes i en concret la possibilitat de desenvolupar talents i competències que els són pròpies i per a les quals tenen una disposició millor.

Determinats valors i actituds, les habilitats per a la vida i també les competències fonamentals, transferibles i específiques, s'adquireixen especialment en les activitats de lleure. Una educació en la qual Catalunya fou pionera, des de finals del segle XIX i el primer terç del segle XX, mitjançant l'organització de colònies de vacances i en múltiples iniciatives educatives en el camp del lleure. Fora convenient no oblidar un fet com aquest, que es desenvoluparia en paral·lel als corrents pedagògics més innovadors i avançats del seu temps. (PUIG JOFRA i VILA VICENS, 2005).

Com en totes les històries, la relació entre l'escola i l'esplai ha passat per etapes, relacions i sentiments diversos. L'escola i l'esplai han viscut molts anys d'esquena, entre el menyspreu i la indiferència. De fet, el naixement dels centres d'esplai als anys seixanta i setanta, i la construcció de la seva identitat, va associat a la crítica frontal a l'escola tradicional i als valors que representava. Molts joves educadors del nostre país van trobar en l'àmbit de l'esplai la possibilitat de desenvolupar la seva vocació pedagògica sense les cotilles i les limitacions del món escolar.

L'escola i l'esplai han viscut molts anys d'esquena, entre el menyspreu i la indiferència

El món de l'esplai "entra" a l'escola. Des dels anys vuitanta, l'escola i la comunitat educativa (mestres, AMPAs, administracions públiques) demanden la cobertura de determinats serveis i activitats, entre d'altres, al món del lleure i de l'esplai. Recordem per exemple que, les administracions locals, impulsen de manera més o menys coordinada la realització de casals i colònies d'estiu al mes de juliol, les primeres experiències d'activitats extraescolars i que l'any 96, per exemple, s'estableix per decret la gestió externalitzada dels menjadors escolars. És en aquest període en què la reflexió de la comunitat educativa diu clarament que l'escola no pot garantir l'educació "en exclusiva".

Des del món de l'escola i les administracions hi ha un progressiu reconeixement de l'esplai, per bé que se li atorga una funció subsidiària.

El salt històric vindria amb la dècada dels 2000. Seria el de la convivència volguda. En la primera dècada dels 2000 es produeix un salt històric pel que fa a la incardinació dels dos mons. Per una banda, des del punt de vista legislatiu es dona entrada formal al món del lleure i, per l'altra, el món de l'esplai adquireix una certa majoria d'edat i dona valor a l'acció educativa en els espais vinculats a l'escola, més enllà de l'activitat del centre d'esplai.

En el terreny legislatiu, com ja hem comentat anteriorment, el nou Estatut de Catalunya del 2006 incorpora l'obligació dels poders públics de facilitar l'accés a l'educació en el lleure i tres anys més tard, en la Llei d'educació (LEC), s'integren capítols específics per l'educació en el lleure i les entitats de lleure passen a ser considerades com a part de la comunitat educativa.

Tenim ja unes noves condicions, però caldrà també convicció i voluntat, conèixer-nos millor, superar encara alguns prejudicis i algunes pors, identificar els nostres projectes educatius, les nostres preocupacions i prioritats. Caldrà també ser operatius, cercant la utilitat en la col·laboració: coordinar calendaris, cercar complementarietats, compartir estratègies en el seguiment dels infants i famílies. Entrem doncs en una nova etapa.

Des del món de l'escola i les administracions hi ha un progressiu reconeixement de l'esplai, per bé que se li atorga una funció subsidiària

L'educació distribuïda al llarg i ample de la vida

Els murs de l'educació reglada i la no formal s'esvaeixen i en conseqüència es requereixen estratègies educatives no només al "llarg" de la vida sinó també a "l'ample" de la mateixa.

En el Marc d'Acció de Belém (UNESCO 2009) s'afirma que "l'aprenentatge al llarg de tota la vida, del bressol a la tomba, és un marc filosòfic i conceptual, i un principi organitzatiu de totes les formes d'educació". "Tot el sistema educatiu està concebut per facilitar l'aprenentatge al llarg i l'ample de tota la vida i la creació d'oportunitats d'aprenentatge formals, no formals i informals per a persones de qualsevol edat."

L'educació, doncs, està distribuïda i no podem delegar-la en exclusiva a l'escola, ni com a espai, ni com a institució. Si mirem l'educació des d'aquesta perspectiva sistèmica, diríem que treballem com un agent més del microsistema escola-famílies-lleure ("també som escola" quan hi estem presents) i com un element de l'entorn territorial dels centres, de la comunitat local. Ens cal, en tot cas, cercar les millors maneres de tenir una coordinació eficient i eficaç, al servei del dret de tothom a rebre una educació de qualitat, des d'una lògica participativa i responsable, i des del desenvolupament de la comunitat local.

Sempre hem entès l'educació en el seu sentit més ampli, com a obra conjunta en cada territori, de les famílies, l'escola i la comunitat. Les entitats del lleure eduquem i som responsables del procés educatiu dels infants i joves. Treballem en xarxa amb les famílies, des de l'interior i des de l'entorn de l'escola, i maldem per mantenir una relació fluïda. Ens preocupen la freqüent manca de reconeixement del nostre treball educatiu i la plena professionalitat i preparació dels educadors de l'àmbit del lleure. És aquí on pensem que cal posar l'accent i on, possiblement, tenim una prioritat que atendre.

Encara són moltes les barreres que cal enderrocar mentre construïm les noves xarxes socioeducatives, basades en la col·laboració en projectes compartits. Cal superar moltes desconfiances i moltes desconeixences. Estem convençuts que només podrem avançar en la direcció correcta des de la cura dels detalls del dia a dia i comptant amb el temps i la constància com aliats.

Cal incorporar els espais no lectius, vacances, temps del migdia i extraescolars com a components de l'arquitectura del sistema educatiu, tractant de superar la visió estàtica d'aquest sistema. Vol dir això que hem de passar de considerar les vacances, el temps del migdia i les extraescolars com un "servei de conciliació" sense especial valor educatiu, que és responsabilitat "de les famílies", a considerar-los com a espais educatius de primer ordre i per tant que són part del sistema educatiu, que formen part del projecte educatiu del centre i de la ciutat i que afecta a tots els actors.

L'acompanyament educatiu a les famílies

Des de Fundesplai no ens podem oblidar que les famílies també són una població destinatària bàsica, un element troncal de les nostres intervencions, ja que per una banda les podem ajudar durant el procés de criança dels infants i joves, acompanyant les famílies, formant-les en diferents temàtiques relacionades amb el món de la infància, i per altra banda han de poder entendre les nostres intervencions amb els infants i joves, perquè les nostres activitats i les que es promouen des de

Encara són moltes les barreres que cal enderrocar mentre construïm les noves xarxes socioeducatives, basades en la col·laboració en projectes compartits

les llars tinguin una certa coherència. A més a més, les famílies, igual que els infants i joves, han de poder participar activament de la vida dels centres d'esplai, per tant, podem afirmar que les famílies no només han de participar de les nostres activitats, sinó que formen part de la nostra entitat.

Alguns pressupòsits a considerar com a punts de partida:

- Les famílies són una institució fonamental a la societat.
- Com a tal institució, constitueixen un sistema, dinàmic i obert a múltiples contextos i entorns.
- En tot moment cal considerar els drets dels infants com el bé superior a preservar i és a les llars on més cal vetllar per aquests drets.

I com a qüestions i activitats prioritàries:

- L'atenció als factors de risc i el reforçament de les capacitats i habilitats parentals per a la criança. Sobretot, cal apostar pels serveis d'acompanyament a les famílies entre els 0 i els 6 anys (espais familiars, espai de joc, espai respir, etc.).
- L'intercanvi actiu entre infants/mares/pares, monitors en "tallers" i "activitats grupals d'intercanvi" entre famílies i amb elles.
- La dinamització de xarxes familiars a les escoles on som presents o en els espais.
- Seleccionar algunes de les "bones pràctiques" i sistemes garantistes de qualitat, des de la perspectiva de treball de marentalitat/parentalitat activa, per tal d'analitzar-les a fons, cercant les evidències de les principals variables observades en els projectes escollits.

Una experiència singular: la Universitat Popular-Zona Besòs

L'educació en el lleure ens acompanya a Catalunya, com ja hem dit, des de fa més de 40 anys. Un exemple d'aquesta cultura del treball del coneixement en espais comunitaris el trobem al final de la dècada dels setanta des del teixit social organitzat, on es van promoure múltiples iniciatives populars amb el propòsit d'estendre i popularitzar aprenentatges i coneixements mitjançant activitats que responien a una manera d'entendre el que era la cultura popular. Per l'experiència adquirida en el barri, la població havia descobert ser portadora "d'alguns coneixements que podien transmetre's els uns als altres": tots "érem alhora alumnes i ensenyants"; "podíem transformar aquells coneixements d'individuals en col·lectius", mitjançant un seguit d'activitats que, en el seu conjunt, formarien la Universitat Popular de la Zona del Besòs.

Al darrere d'aquesta iniciativa hi havia les Associacions de Veïns del Besòs-Sant Adrià, Maresme, Sud-oest Besòs, l'Es-

cola i Institut Gregal i un centre infantil del barri. El grup dinamitzador seria una assemblea que es reunia els dimecres, a les 8 del vespre, a l'Escola Gregal. A l'assemblea s'anirien perfilant les activitats a desenvolupar "per aprofitar les nostres innates ànsies de saber" i com "una protesta contra la forma diferenciadora de l'educació rebuda per nosaltres i la rebuda per la classe anomenada superior o burgesa"; en contra de "la cultura oficial" que "obliga a viure amb desarrelament total dels costums dels nostres llocs d'origen"; que "ens priva d'expressar els nostres pensaments i les nostres inquietuds, precisament perquè se'ns ensenya a callar"; "que ens priva de tenir una vida creativa". Els organitzadors de la Universitat Popular del Besòs, l'any 1978, afirmaven també el seu rebuig a una cultura que "empeny a l'enveja envers els altres"; que es mou per "convertir-nos en peces d'una maquinària que tan sols es mou en benefici d'uns pocs" i fomenta la competència". El document que reproduïm a continuació no té pèrdua i reflecteix perfectament la mentalitat social i el dinamisme d'una cultura popular capaç de recrear-se de manera festiva i comunitària.

ACTIVIDADES ACTUALES de la UNIVERSIDAD POPULAR del BESOS

Diciembre 1978

SEMINARIOS: Un abanico de intereses culturales a tu alcance. Cursillos de un tema concreto en tres sábados. Seguro que algunos de los temas son de tu interés. ¡Participa! Trae contigo a vecinos y conocidos al Proyecto Cultural de todos y para todos. (Sábados a las 10 de la mañana en Gregal).

EXPRESION CORPORAL PARA ADULTOS: Nuestro objetivo es la desinhibición del cuerpo; conocer nuevas posibilidades de nuestro cuerpo que, debido a la prioridad de otros lenguajes, no hemos desarrollado totalmente.

CURSO DE MECANICA: Aprende algo de mecánica del automóvil, es fácil, ameno, gratis y en algún momento puede ser muy útil. Es una forma más de cultura popular. (Martes de 7,30 a 9 en el Colegio de San Gabriel).

CURSO FOTOGRAFICO: Participando aprenderás a utilizar tu máquina a aprovechar las mejores condiciones para hacer tus fotos. Revelarás tú mismo las fotografías. (Sábado, 12 h. en A.V. Maresma).

Reproducció parcial del tríptic de la Universitat Popular de l'any 1978 amb la programació d'activitats.

GRUPO DE TEATRO: Nos proponemos encontrar nuevas formas de expresión y comunicación para conocernos más entre nosotros y a nosotros mismos. Queremos superar barreras y prejuicios y hacer algo que nos guste con gente de aquí porque creemos que es un aspecto cultural que faltaba en nuestra zona.

GRUPO GUARDERIA: Discusiones sobre la Escuela en la infancia, el niño en la guardería, papel de padres y educadores. (Todos los martes a las 8 en A.V. de la Maresma, Prim, 45).

CURSOS DE CATALAN: Hay dos niveles, un curso básico y otro para perfeccionarlo. El Catalán se incorpora dentro de este movimiento cultural de la Universidad Popular. (Martes y Viernes, 8h. Cascabel, y de 3 a 5 en c. Prim, 22).

GRUPO DE ECOLOGIA MARESMA-BESOS: ¿Sabes que nuestro barrio es un basurero? Pretendemos que nuestra playa y río estén limpios; queremos respirar aire sano. ¡Participa con nosotros en el plan de descontaminación!

¿Sabes que pretenden construir varias autopistas en nuestro barrio? Tienen pensado que pasen miles de camiones hacia el puerto y eso repercutirá en un ruido ensordecedor, agravará la suciedad del aire y dividirá nuestros barrios.

Léete los criterios que el grupo de Ecología presenta para la remodelación de la zona y participa en la discusión y remodelación de "tu" barrio.

Estamos por un sistema de vida más natural.

¡Ya basta de química en los alimentos! ¡Ya basta de fármacos que...! Queremos extender las ideas ecologistas por las escuelas.

Nos reunimos los sábados a las 4,30 tarde en la Escuela Gregal, c/ Paraguay, 31.

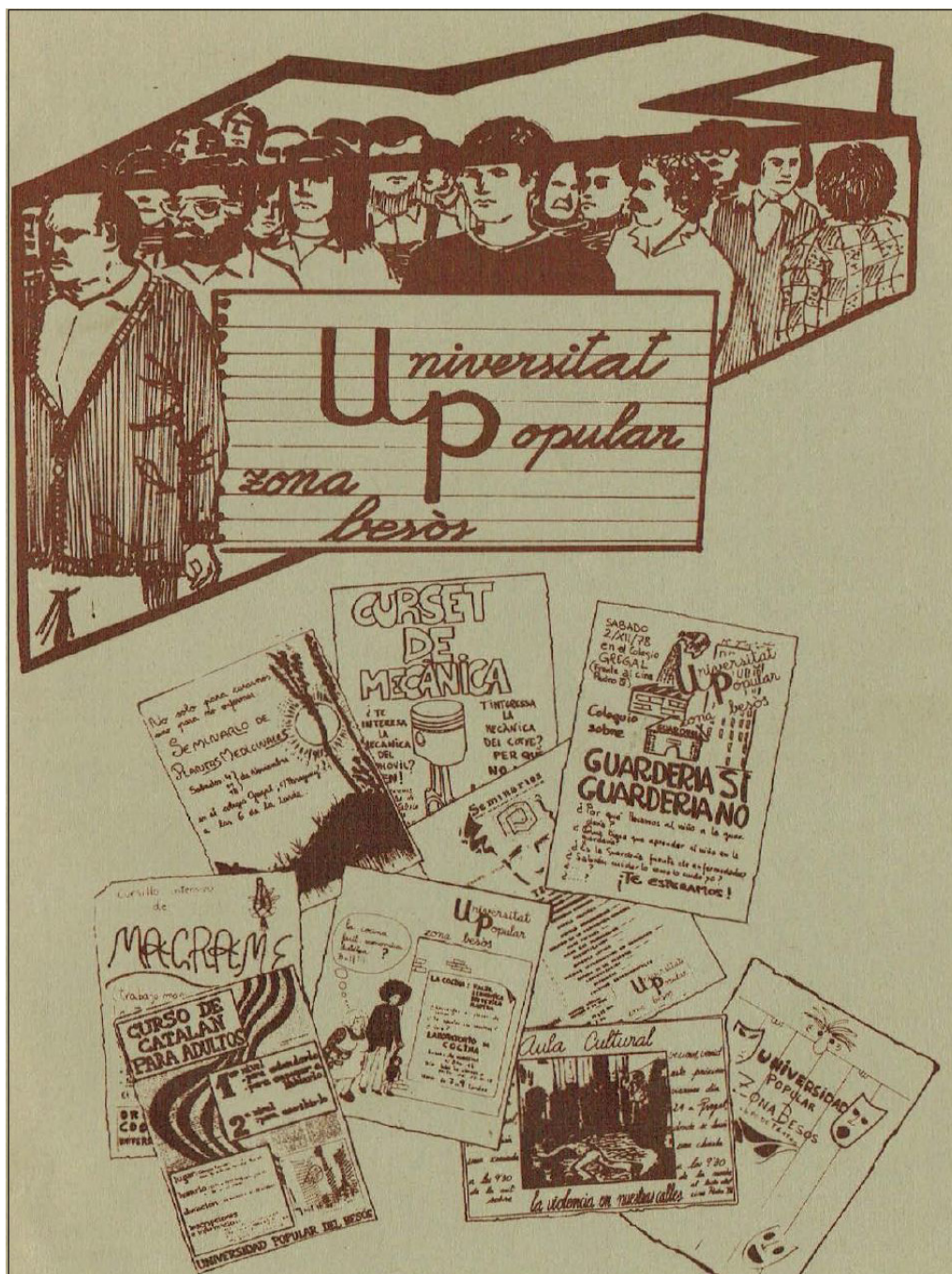
MACRAME: Consiste en **crear** con la cuerda. En sí, el macramé es el arte del nudo. Con ello como con otros muchos trabajos artesanales, queremos aprender a valorar todo aquello que puede crearse sólo con nuestras manos y contribuimos a que no se extinga algo tan bello como el trabajo artesanal que tanto valor está perdiendo en nuestra sociedad actual.

PLANTAS MEDICINALES: Pretendemos tener un conocimiento de nuestro cuerpo. Profundizar sobre las plantas medicinales para así saber dar una alternativa natural a la medicina antihumana que se está impartiendo actualmente. Pretendemos que nosotros mismos podamos ser nuestros médicos.

Para cualquier información:

A. de V. BESOS - SAN ADRIAN
 A. de V. MARESMA
 A. de V. SUD-OESTE BESOS
 ESCUELA E INSTITUTO GREGAL

Com podem veure les activitat van des de seminaris, el treball del cos, la criança a la petita infància, la sostenibilitat, etc. Com veiem tot i que era l'any 1978 veiem com la majoria dels temes que es toquen són molt actuals.

Portada original del tríptic fet per la Universitat Popular l'any 1978, un clar exemple de com es volia actuar a la comunitat.

Una mirada al món del lleure des del treball social

Mirant la feina feta, amb certa perspectiva temporal, es fa palès que la pràctica i la vida dels espais comporta i exigeix el treball eficaç i eficient d'equips professionalitzats, juntament amb els infants i joves i les seves famílies, amb els adults, amb ciutadans pròxims i xarxes socials. Es tracta d'una gestió conjunta, No pensada per a "uns quants" sinó per a tots, amb la intenció de potenciar el desenvolupament i l'autonomia personal de la infància i amb una visió crítica, sense adoctrinaments. Es tracta de cooperar a la construcció de projectes de vida personals dels infants i joves, amb ple respecte dels seus pensaments i la seva forma d'actuar. Les accions que s'acorden fer amb tots els subjectes de l'acció s'analitzen prèviament de manera realista i fora de sentimentalismes, ni visions utòpiques inoperants.

A l'educació en el lleure, com un agent educatiu més, s'intenta difondre i fomentar la igualtat, com fan altres sistemes de benestar, amb una especial atenció en el nostre cas al treball comunitari, a la cooperació i el treball en xarxa als barris i en el territori. La referència als valors que promovem des de la Fundació s'explicita en les activitats que s'organitzen i, a través del mateix Centre de Formació s'ofereix una formació als monitors i monitores i a la resta d'agents amb què col·laborem en les intervencions en els territoris/comunitats. L'objectiu proposat és el de fomentar processos participatius i d'organització de la comunitat, enfortir el teixit social i l'organització de les comunitats.

L'enfocament comunitari és, sens dubte, una eina carregada de futur, ens ajuda a obviar pràctiques assistencialistes i a substituir-les per altres de regeneratives i preventives. En aquest enfocament d'un treball "amb la comunitat" i sense cap intenció de teoritzar, sí que cal afegir el que deia Josep M. Rueda (1946-1996): "El treball en i amb la comunitat no és una tècnica, és una opció política, ideològica, científictècnica, que s'executa sense perjudici d'altres opcions, com poden ser les basades i centrades en la prestació administrativa".

Després de fer aquest recorregut pel món del lleure educatiu volem acabar explicant que el Patronat de Fundesplai treballa en una perspectiva de canvi i millora de la situació social de la col·lectivitat, potenciant i afavorint la formació i capacitat dels monitors i monitores com veritables agents educatius. Com diu Carles Barba, per tal de garantir la qualitat i l'equitat educativa per a tothom: "la comunitat i l'administració han d'incorporar aquest àmbit com a propi, i plantejar-se com integrar el lleure en els projectes educatius de centre i del territori". Cal integrar el lleure educatiu en l'arquitectura del sistema educatiu, cal trencar murs entre l'escola i la resta de serveis educatius de la comunitat, per això Fundesplai es proposa treballar amb tots els agents implicats: professionals,

A l'educació en el lleure, com un agent educatiu més, s'intenta difondre i fomentar la igualtat, com fan altres sistemes de benestar, amb una especial atenció en el nostre cas al treball comunitari, a la cooperació i el treball en xarxa als barris i en el territori

administracions, famílies, infants i joves per començar a construir aquesta nova arquitectura educativa, sempre integrada en el constructe de la comunitat.

Desembre de 2017

Bibliografia

- BARBA, Carles. El lleure com a part del sistema educatiu. Apunt pedagògic. *Diari de Fundesplai*, 2017, núm. 77, p. 24.
- *Convenció internacional dels drets de l'infant*. Nacions Unides, 1989.
- Escola Gregal. *Taller Gregal. Enseñanza y aprendizaje para todos*, 1976-1980, núm. 0-12.
- Fundació Catalana de l'Esplai. *Els centres d'esplai, ara i aquí*. El Prat de Llobregat: FCE, 2009.
- Fundación Esplai. Documentos para el debate. Por una nueva ciudadanía. Incidencia política y Tercer Sector, confluencias para el cambio educativo. Madrid, 2017.
- GRYNSPAN, Rebeca. Inauguración. Foro Iberoamericano "Haciendo policía juntos". Madrid, 27 de septiembre de 2016.
- *Llei d'educació*. Parlament de Catalunya, 2009.
- *Llei dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència*. Parlament de Catalunya, 2010.
- MARI-KLOSE, P.; MARI-KLOSE, M. Nous relats per a noves polítiques contra la pobresa infantil. *RTS*, 2015, núm. 205, p. 9 -27. ISSN: 0212-7210
- NAVARRO, Silvia. *Saber femenino, vida y acción social*. Madrid: Ed. CCS, 2017. ISBN: 978-84-9023-407-5
- Observatorio de la Juventud en España. *Informe juventud en España 2012*. Madrid: Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad; Instituto de la Juventud, 2013. ISBN: 978-84-15368-06-9
- PUIG JOFRA, Enric; VILA VICENS, Josep M. *Cent anys de colònies de vacances a Catalunya. 1893-1993*. Barcelona: Ed. Mediterrània, 2005, 3 vols. ISBN: 978-84-8334-678-5
- RUEDA, Josep Maria. *Comunitat, participació i benestar social. En homenatge a Josep Maria Rueda (1946-1996)*. Barcelona: Diputació de Barcelona i Fundació Estudi i Cooperació, 1998. ISBN: 9788477945567
- SINTES PASCUAL, Elena. *Escola a temps complet*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 2015. ISBN: 978-84-943521-4-0
- TEZANOS, José Felix; DÍAZ, Verónica. *La cuestión juvenil. ¿Una generación sin futuro?* Madrid: Biblioteca Nueva, 2017. ISBN: 9788416938179
- TRILLA, Jaume; NOVELLA, Ana. Educación y participación social de la infancia. *Revista Iberoamericana*, 2001, núm. 26.